

دانشگاه شاهرود

دانشکده کشاورزی

گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه

برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی توسعه روستایی

عنوان

بررسی نقش صنایع روستایی در فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی

(مطالعه موردی روستاهای شهرستان مهاباد)

استاد راهنما

دکتر حسین راحلی

استاد مشاور

دکتر جواد حسین‌زاد

پژوهشگر

مهران مولوی

تیر ماه ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیرم به:

دیای آبی گذشت که زندگی ام برایش به نوح است و خودش به مهر،

مادرم

آینه افتادگی، عاطفه و پارسایی، کوه سبز صبر،

پدرم

بصد او بهر از با موج صداقت و آسمان نیلی مهربانی،

همسرم

برادران و خواهرانم، که همواره در تمام مراحل تحصیل مشوقم بوده اند.

و فرزندان عزیزم، بازرگان و ماریون

هواداران کویش را چونان خویشان دارم

مراحمید است با جانان که تا جان در بدن دارم

نام خانوادگی دانشجو: مولوی	نام: مهران
عنوان پایان نامه: بررسی نقش صنایع روستایی در فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی (مطالعه موردی روستاهای شهرستان مهاباد)	
استاد راهنما: دکتر حسین راحلی	
استادان مشاور: دکتر جواد حسین زاد	
مقطع: کارشناسی ارشد	رشته: کشاورزی
گرایش: توسعه روستایی	دانشگاه: تبریز
دانشکده: کشاورزی	تاریخ فارغ التحصیلی: تیرماه ۱۳۹۰
تعداد صفحه: ۱۲۳	
کلید واژه‌ها: توسعه روستایی، شهرک‌های صنعتی، صنایع روستایی، مهاباد، نواحی صنعتی	
چکیده:	
<p>تحقیق حاضر به بررسی نقش صنایع روستایی در توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی پرداخته است. از آنجا که امروزه در اکثر کشورهای در حال توسعه، توسعه روستایی وابسته به صنعتی کردن آن مناطق می‌باشد و از طرفی بخش کشاورزی به تنهایی نمی‌تواند جوابگوی نیازهای روستاییان باشد پس باید رهیافت صنعتی شدن روستا را به عنوان یک راهبرد برای توسعه اقتصادی و اجتماعی مد نظر قرار داد. صنایع روستایی به صورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی به عنوان دو شکل از استقرار واحدهای صنعتی و به صورت دو سیستم با کارکرد و ویژگی‌های خاص خود دارای آثار متعدد توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی می‌باشند. ارزیابی کمیت و کیفیت و ابعاد تأثیرگذاری آنها بستگی به مقیاس فعالیت، سطح تکنولوژی، دسترسی به زیرساخت‌ها، امکانات زیربنایی و عوامل تولید برای توسعه‌ی صنایع روستایی دارد. در این تحقیق علاوه بر بررسی وضعیت موجود صنایع روستایی شهرستان مهاباد سعی می‌شود پیامدهای اقتصادی، اجتماعی وجود صنایع در مناطق روستایی این شهرستان نیز ارزیابی شده و اثر صنایع در توسعه مناطق روستایی بررسی شود. بدین منظور شاخص‌هایی از توسعه اقتصادی و اجتماعی انتخاب شده و وضعیت آنها در روستاهای دارا و فاقد صنایع تطبیق گردید. ابزار گردآوری اطلاعات علاوه ادبیات در دسترس، از طریق تکمیل پرسشنامه از تعداد مناسبی از روستاهای منطقه که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شده است، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای سنجش متغیر وابسته مقدار ۰/۸۷ بوده است. ۱۲ روستا که ۶ روستا دارای صنایع روستایی و ۶ روستا فاقد آن بوده نمونه آماری را تشکیل داده و جامعه آماری روستاهای با جمعیت بیش از ده خانوار بوده است. در نهایت با استفاده از نتایج مطالعه، راهکارهای مدیریتی مناسب به منظور توسعه مناسب صنایع و تأثیر آن در استقرار پیامدهای توسعه روستایی از لحاظ اجتماعی و اقتصادی در ناحیه مورد مطالعه ارائه شده است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی با رویکرد پیمایشی بوده و علاوه بر آن از روش اسنادی و میدانی نیز استفاده شده است و در نهایت با تخلص داده تحلیل متغیرها در مقیاس مختلف سنجش آماری را به وسیله نرم‌افزارهای SPSS ۱۵, Excel ۲۰۰۷ انجام داده و نتایج آن را مکتوب با ذکر موارد مثبت و منفی آن اعلام نموده است. یافته‌های تحقیق در پایان نشان داده است که وجود و استقرار صنایع روستایی نقش بسیار بسزایی در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا در سطح اطمینان ۰/۰۱ به صورت مثبت و معنی‌داری دارد.</p>	

پاسکنداری...

حد و سپاس یکبار به درگاه ایزدمنان، که انسان را حکمت آموخت و قدرت تفکر و تخیل بخشد تا بتواند در پدیده های عالم هستی تامل کند و راه بهتر زیستن را بیاموزد. باشد که بندگان بتوانند شکر نعمتش را بجای آورند.

اکنون که به لطف و عنایت خداوند متعال توانستم پژوهش حاضر را به سرانجام برسانم، بر خود لازم می دانم از رانینان و مساعدت های اساتید، دوستان و سروران گرامی که بنده را در طول این دوره به حر نجوی یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم. از استاد علم و اخلاق جناب آقای دکتر حسین راضی که رانینی این تحسیر را در مسیر اجراء و یون این میان نامه تفضل نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم. از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر جواد حسین زاده که یون الطاف بی ثواب ایشان بوده ام، به خاطر قبول مشاورت و زحمات فراوان، کمال پاسکنداری و اتقان را دارم.

هم چنین لازم می دانم، مراتب پاسکنداری و قدردانی خود را به محضر کلیه اساتید که تقدیر کرده اقتصاد کشاورزی (توسعه) دانشکده کشاورزی دانشگاه تبریز را دارم.

تقدیر و تشکر از کلیه عزیزانی که در تمام مراحل تحقیق مشوق و یاری رسانم بودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم. باشد که این یادآوری نمایانگر سپاس بی پایان من نسبت به کلمای بی دریغ آنان به شمار آید.

دایمان از کلیه کسانی که به نحوی مراد انجام این مهم یاری رسانند، قدردانی می نمایم. جبران زحمات این عزیزان خارج از توانایی های این تحسیر بوده ولی سعی بر این خواهم داشت که زحمات این عزیزان را فراموش نگردد و محرک از یاد بخرم.

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات طرح تحقیق
۱	۱-۱ مقدمه.....
۲	۲-۱ بیان مسئله.....
۳	۳-۱ اهمیت موضوع.....
۴	۴-۱ ضرورت تحقیق.....
۶	۵-۱ طرح مسئله.....
۷	۶-۱ اهداف تحقیق.....
۷	۱-۶-۱ هدف اصلی.....
۷	۲-۶-۱ اهداف فرعی تحقیق.....
۸	۷-۱ سؤال تحقیق.....
۸	۸-۱ محدودیت‌ها و موانع تحقیق.....
۹	۹-۱ واژگان کلیدی.....
	فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق
۱۲	۱-۲ مقدمه.....
۱۲	۲-۲ تعریف صنعت.....
۱۳	۳-۲ تعریف صنایع روستایی.....
۱۵	۴-۲ ویژگی‌های صنایع روستایی.....
۱۷	۵-۲ طبقه‌بندی صنایع روستایی.....
۱۷	۱-۵-۲ طبقه‌بندی مکانی فعالیت‌های صنعتی.....
۱۸	۶-۲ صنعتی‌شدن روستا.....
۱۹	۱-۶-۲ ایجاد و استقرار صنعت در روستا.....
۲۰	۷-۲ صنایع کوچک روستایی بعنوان یک ضرورت در توسعه روستایی.....
۲۳	۸-۲ مسیرهای صنعتی شدن از دیدگاه متون توسعه.....
۳۱	۹-۲ جایگاه صنعتی شدن روستاها در متون توسعه روستایی.....
۳۳	۱۰-۲ نگاهی به برنامه‌های توسعه‌ی روستایی ایران.....
۳۵	۱۱-۲ پیامدهای شهرک‌ها و نواحی صنعتی در مناطق روستایی.....
۳۵	۱۲-۲ پیامدهای اجتماعی شهرک‌ها و نواحی صنعتی روستایی.....
۳۶	۱۳-۲ مفهوم توسعه اجتماعی.....
۳۷	۱۴-۲ اهداف توسعه اجتماعی.....
۳۸	۱۵-۲ شاخص‌های توسعه اجتماعی.....
۴۲	۱۶-۲ توسعه اقتصادی از دیدگاه صاحب‌نظران.....
۴۴	۱۷-۲ تجارب جهانی و مروری بر تحولات صنایع روستایی ایران.....
۴۶	۱۸-۲ مزایای نواحی صنعتی روستایی در هند.....
۴۶	۱۹-۲ برنامه‌های توسعه چین در راستای اعتلای صنایع روستایی.....
۴۸	۲۰-۲ مروری بر ساختار اقتصادی کشور کره جنوبی.....
۴۸	۲۱-۲ تعریف صنایع روستایی در کره جنوبی.....

صفحه	عنوان
۴۹	۲-۲۲ فرآیند صنعتی شدن روستایی در کره جنوبی.....
۴۹	۲-۲۳ برنامه توسعه پارکهای صنعتی روستایی در کره جنوبی.....
۵۰	۲-۲۴ ویژگی های صنایع روستایی در ایران و مسیر تحولات آن.....
۵۰	۲-۲۵ طبقه بندی صنایع روستایی در ایران.....
۵۳	۲-۲۶ توزیع منطقه ای اشتغال کارگاههای در حال تولید روستایی.....
۵۵	۲-۲۷ جایگاه صنایع روستایی در برنامه های توسعه کشور.....
۵۵	۲-۲۷-۱ صنایع روستایی در برنامه های قبل از انقلاب اسلامی.....
۵۶	۲-۲۸ صنایع روستایی بعد از انقلاب اسلامی.....
۵۷	۲-۲۹ پیشینه تحقیق.....
فصل سوم: روش شناسی تحقیق	
۶۰	۳-۱ مقدمه.....
۶۰	۳-۲ فرضیه های تحقیق.....
۶۱	۳-۳ متغیرهای تحقیق.....
۶۱	۳-۴ قلمرو تحقیق.....
۶۳	۳-۵ روش و قلمرو تحقیق.....
۶۳	۳-۶ روش تحقیق.....
۶۵	۳-۷ مفروضات آماری.....
۶۵	۳-۸ روش تحقیق.....
۶۶	۳-۹ متغیرهای مستقل.....
۶۶	۳-۱۰ متغیرهای وابسته.....
۶۸	۳-۱۱ جامعه آماری.....
۶۹	۳-۱۲ تعیین حجم نمونه و روش نمونه گیری.....
۷۰	۳-۱۳ انتخاب نمونه در بین خانوارهای روستایی.....
۷۱	۳-۱۴ روایی و پایایی پرسشنامه.....
۷۲	۳-۱۵ شیوه تحلیل کیفی.....
۷۳	۳-۱۶ شیوه تحلیل کمی.....
۷۳	۳-۱۷ تحلیل با استفاده از آمار توصیفی.....
۷۳	۳-۱۸ تحلیل با استفاده از آمار استنباطی.....
۷۳	۳-۱۹ تحلیل همبستگی.....
۷۳	۳-۲۰ آزمون همبستگی پیرسون.....
۷۳	۳-۲۱ آزمون همبستگی اسپیرمن یا رو.....
۷۳	۳-۲۲ آزمون همبستگی کای اسکوتر.....
۷۴	۳-۲۳ آزمون همبستگی فای.....
۷۴	۳-۲۴ آزمون T.....
۷۴	۳-۲۵ تحلیل واریانس.....
۷۴	۳-۲۶ آزمون مان وایتنی.....

صفحه	عنوان
۷۵	۳-۲۷ آزمون کروسکال وایس.....
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل
۸۰	۴-۱ بررسی آماری شاخص‌ها.....
۸۰	۴-۱-۱ بررسی توصیفی.....
۸۰	۴-۱-۲ بررسی استنباطی.....
۸۱	۴-۲ یافته‌های توصیفی.....
۸۱	۴-۳ قلمرو جغرافیایی شهرکها و نواحی صنعتی در جامعه نمونه.....
۸۱	۴-۴ بررسی وضعیت شهرکها و نواحی صنعتی در شهرستان مهاباد.....
۸۲	۴-۵ ویژگی‌های کلی واحدهای تولیدی.....
۸۸	۴-۶ یافته‌های تحلیلی و آزمون فرضیه‌های تحقیق.....
۸۸	۴-۷ پیامدهای اقتصادی شهرک و نواحی صنعتی روستایی (فرضیه اول).....
۸۹	۴-۷-۱ ترکیب و توزیع اشتغال در روستاهای دارا و فاقد صنایع.....
۹۰	۴-۷-۲ میزان درآمد و هزینه خانوار به تفکیک هزینه در روستاهای دارا و فاقد صنایع.....
۹۲	۴-۷-۳ وضعیت استفاده از کالای مصرفی بادوام.....
۹۳	۴-۷-۴ کیفیت مسکن.....
۹۵	۴-۸ پیامدهای اجتماعی و فرهنگی شهرک و نواحی صنعتی روستایی (فرضیه دوم).....
۹۵	۴-۸-۱ ضریب تکفلی جامعه نمونه.....
۹۶	۴-۸-۲ مهاجرت.....
۹۶	۴-۸-۳ رضایت شغلی.....
۹۸	۴-۸-۴ آموزش تخصصی.....
۹۹	۴-۸-۵ خدمات بیمه‌ای.....
	فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۰۱	۵-۱ نتایج آماری.....
۱۰۴	۵-۲ موانع عمده توسعه صنایع روستایی.....
۱۰۵	۵-۳ خط‌مشی‌ها و سیاستهای لازم برای توسعه صنایع روستایی.....
۱۰۶	۵-۴ تدوین اهداف استراتژیک توسعه صنایع روستایی.....
۱۰۷	۵-۴-۱ تنظیم راهبردهای اساسی در جهت توسعه صنایع روستایی.....
۱۰۷	۵-۵ راهبردهای اقتصادی جهت توسعه صنایع روستایی در ناحیه مورد مطالعه.....
۱۰۷	۵-۶ راهبردهای اجتماعی جهت توسعه صنایع روستایی در ناحیه مورد مطالعه.....
۱۰۸	۵-۷ راهبردهای نهادی جهت توسعه صنایع روستایی در ناحیه مورد مطالعه.....
۱۰۸	۵-۸ اجرای برنامه‌ها، نظارت و ارزیابی.....
۱۰۹	۵-۸-۱ برنامه‌های بلندمدت.....
۱۰۹	۵-۸-۲ برنامه‌های کوتاه‌مدت.....
۱۱۳	۵-۹ پیامدهای منفی استقرار صنایع روستایی.....
۱۱۴	۵-۱۰ آلودگی منابع آب.....
۱۱۵	۵-۱۱ ارزیابی اثرات آلودگی.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱۶	۵-۱۲ آلودگی خاک.....
۱۱۶	۵-۱۳ آلودگی هوا.....
۱۱۷	۵-۱۴ آلودگی صوتی.....
۱۱۷	۵-۱۵ آلودگی منظر.....
۱۱۸	۵-۱۶ پیامدهای اجتماعی- اقتصادی.....
۱۱۹	۵-۱۷ ارزیابی اثرات اقتصادی- اجتماعی.....
۱۲۰	منابع و مأخذ.....

فهرست جداول:

صفحه

۱۶	جدول ۱-۲ مقایسه تطبیقی صنایع دستی، صنایع کارگاهی و صنایع کوچک روستایی.....
۲۰	جدول ۲-۲ تعاریف صنایع کوچک و متوسط در کشورهای مختلف.....
۲۳	جدول ۳-۲ ارزشیابی سه رویکرد صنعتی شدن.....
۲۴	جدول ۴-۲ طبقه‌بندی رویکردهای صنعتی شدن با تاکید بر مناطق روستایی.....
۲۵	جدول ۵-۲ روند اثرات استقرار صنعت در مناطق روستایی با توجه به ادبیات موجود.....
۲۶	جدول ۶-۲ اثرات استقرار صنعت در مناطق روستایی در ادبیات توسعه روستایی.....
۲۷	جدول ۷-۲ دیدگاه‌های موجود در صنعتی شدن روستایی.....
۲۸	جدول ۸-۲ جمع‌بندی موانع و محدودیت‌های ایفای نقش روستا در فرآیند توسعه ملی به تفکیک حوزه‌های مختلف (نگاهی ملی-بومی).....
۲۸	جدول ۹-۲ جمع‌بندی راهکارهای پیشنهادی برای رفع موانع نقش روستا (نگاهی ملی-بومی).....
۲۹	جدول ۱۰-۲ جمع‌بندی دیدگاه صاحب‌نظران در خصوص اهداف توسعه روستایی.....
۵۲	جدول ۱۱-۲ توزیع منطقه‌ای سرمایه‌گذاری کارگاهی در حال تولید صنایع روستایی.....
۵۴	جدول ۱۲-۲ توزیع منطقه‌ای اشتغال کارگاه‌های در حال تولید صنایع روستایی.....
۶۲	جدول ۱-۳ قلمرو مکانی تحقیق به تفکیک شهرک به تاریخ زمان ساخت.....
۶۶	جدول ۲-۳ متغیرهای تحقیق.....
۸۱	جدول ۱-۴ مشخصات شرکت‌ها و نواحی صنعتی در حال بهره‌برداری و در دست مطالعه.....
۸۲	جدول ۲-۴ تعداد شاغلان در واحدهای تولیدی به تفکیک جنس و شهری و روستایی.....
۸۵	جدول ۳-۴ قابلیت رقابت‌های کالاهای تولیدی.....
۸۵	جدول ۴-۴ کیفیت تولید کالاهای تولیدی.....
۸۶	جدول ۵-۴ پایداری و تداوم تولید کالاهای تولیدی.....
۸۶	جدول ۶-۴ آنالیز واریانس یکطرفه به روش کروسکال والیس در بین گروه‌های متفاوت صنعتی.....
۸۸	جدول ۷-۴ منابع تامین انرژی در واحدهای تولیدی صنعتی.....
۹۰	جدول ۸-۴ توزیع اشتغال در روستاهای دارا و فاقد صنایع.....
۹۰	جدول ۹-۴ طبقات درآمدی خانوارهای نمونه.....
۹۱	جدول ۱۰-۴ مقایسه میانگین درآمد و هزینه خانوار در روستاهای مورد مطالعه.....
۹۱	جدول ۱۱-۴ مقایسه میانگین درآمد و هزینه خانوار در روستاهای دارا و فاقد صنایع.....
۹۲	جدول ۱۲-۴ میزان مصرف کالا در بین خانوار روستایی دارا و فاقد صنایع.....
۹۳	جدول ۱۳-۴ مقایسه میانگین اقلام مصرفی خانوارها در روستاهای دارا و فاقد صنایع.....
۹۴	جدول ۱۴-۴ مقایسه میانگین مساحت مسکن در بین خانوارها در روستاهای دارا و فاقد صنایع باآزمون t.....
۹۴	جدول ۱۵-۴ مقایسه میانگین مساحت مسکن در بین خانوارها در روستاهای دارا و فاقد صنایع باآزمون f.....
۹۵	جدول ۱۶-۴ تعداد افراد تحت تکفل در روستاهای دارا و فاقد صنایع.....
۹۶	جدول ۱۷-۴ آنالیز واریانس یکطرفه به روش کروسکال والیس در روستاهای مورد مطالعه.....
۹۷	جدول ۱۸-۴ مقایسه میانگین رضایت شغلی و انگیزه ماندگاری در روستاهای دارا و فاقد صنایع با استفاده از آزمون مان یینی.....
۹۷	جدول ۱۹-۴ رابطه درآمد و رضایت شغلی با استفاده از آزمون‌های اسکوتر.....

صفحه

جدول ۲۰-۴ مقایسه میانگین دوره‌های آموزشی در بین خانوارهای روستایی دارا و فاقد صنایع با استفاده از آزمون	۹۸
جدول ۲۱-۴ مقایسه میانگین دوره‌های آموزشی در بین خانوار هشت روستای مورد مطالعه از طریق آزمون	۹۸
جدول ۲۲-۴ مقایسه میانگین رضایت از بیمه در روستاهای دارا و فاقد صنایع با استفاده از آزمون مان ایتنی	۹۹

فهرست نمودارها

صفحه

۸۰ نمودار ۴-۱ بررسی آماری شاخص‌ها
۸۴ نمودار ۴-۲ اولویت‌بندی مکان تهیه مواد اولیه
۸۷ نمودار ۴-۳ اولویت‌بندی محل فروش محصولات تولیدی در صنایع روستایی شهرستان مهاباد
۱۱۱ نمودار ۵-۱ طرح الگوی بهینه برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه صنایع روستایی

۸ شکل ۱-۱ عملیاتی استراتژی تحقیق
۱۶ شکل ۲-۱ طبقه‌بندی بر اساس معیار ترکیبی
۵۱ شکل ۲-۲ تقسیم‌بندی صنایع در کشورهای در حال توسعه
۷۶ شکل ۳-۱ فهرست مراحل تحقیق
۱۱۶ شکل ۵-۱ انواع آلاینده‌های صنعتی صنایع آلی
۱۱۸ شکل ۵-۲ رابطه آلاینده‌های هوا با برخی فعالیت‌های صنعتی

فصل اول:

کلیات طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه:

نگاهی به سیمای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی روستاهای کشور حکایت از آن دارد که متأسفانه اقدامات گذشته به روستا و روستایی جایگاه درخور لازم را نداده‌اند. بررسی وضعیت مدیریت روستایی در طول دوره‌های گذشته نشان می‌دهد که قبل از پیدایش دولتهای قانونی، جامعه روستایی علاوه بر اینکه قادر به حل تمامی مشکلات اقتصادی و اجتماعی خود بوده بلکه تأمین‌کننده آذوقه شهرها نیز محسوب می‌شد.

متأسفانه با حضور تشکیلات دولتی که پس از مشروطیت و مخصوصاً پس از اصلاحات ارضی رژیم گذشته صورت گرفت، شیرازه مدیریت روستا از هم گسیخت. بطوری‌که جمعیت روستاها جهت تأمین نیروی انسانی کارخانجات مناطق شهری روانه شهرهای بزرگ شدند که همانا این خواسته مالکین بزرگی بود که عمدتاً صاحبان این صنایع به حساب می‌آمدند. تشکیلات دولتی به جای اینکه به یاری روستائیان رنجور و مظلوم بشتابند علیرغم اهداف ظاهری غالباً در خصوص بهبود وضعیت روستائیان اقدامات اساسی بعمل نیاوردند و برنامه‌های توسعه روستایی به درستی اجرا نشدند.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران برای تحقق شعار استقلال و آزادی و عدالت اجتماعی و اقتصادی تشکیلات دولتی به جا مانده از دوران رژیم گذشته دچار دگرگونی اساسی شده و علاوه بر آن نهادهای خودجوش مردمی با هدف خدمت به روستائیان کشور شکل گرفتند. روستاها که حدود نیمی از جمعیت کشور را در خود جای داده، سر منشاء بسیاری از مشکلات اساسی مانند فقر روزافزون و افزایش بیکاری آشکار و نهان و مهاجرت به شهرها و همچنین مسائل اقتصادی و اجتماعی ناشی از آن بشمار می‌آیند که سیاستهای نادرست و نسنجیده دولت در رابطه با روستاها به این جریان‌ات کمک کرده است.

نظر به ارتباط تنگاتنگ توسعه واقعی با عدالت اجتماعی و اقتصادی و لزوم تحقق استقلال در تمامی ابعادش، پس از پیروزی انقلاب اسلامی روستا مطرح نظر خاص مسئولین مملکت قرار گرفته است و در برنامه‌های بلندمدت برای توسعه کشور، روستاها به طور اعم و کشاورزی بطور اخص محور توسعه قلمداد شده است. توسعه روستا نیازمند حمایت و هدایت همه جانبه تشکیلات دولتی است که در این میان صنعت روستایی نقش بارزی را می‌تواند عهده‌دار گردد.

۲-۱ - بیان مسأله:

سیاست‌های کشورهای مختلف در زمینه صنایع روستایی متفاوت می‌باشد و این امر را می‌توان کاملاً اصولی دانست که هر کشوری با توجه به ویژگی‌های محیط جغرافیایی- شرایط تاریخی و اوضاع اقتصادی- اجتماعی و ساختارهای فرهنگی، برنامه‌ریزی ویژه‌ای را اتخاذ نماید و می‌توان گفت که این امر در اتخاذ سیاست‌ها و استراتژی‌ها منعکس می‌گردد (موسوی شاهرودی، ۱۳۸۳، ۴۷).

در این میان صنایع روستایی از بخش‌های مهم اقتصاد ایران است که مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مردم می‌باشد. این بخش قابلیت بالایی برای رفع مشکل بیکاری، توزیع عادلانه درآمد و کاهش شکاف مناطق شهری و روستایی را دارا می‌باشد. البته صنعتی‌شدن هدفی است که کشورهای در حال رشد امیدوارند بتوانند از طریق آن برای رفع مشکلات موجود در مناطق روستایی گام بردارند. بر این اساس، فرآیند روستای صنعتی را می‌توان یکی از مهمترین راهکارهای موجود در مسیر توسعه در دستور کار قرار داد (برایس، ۱۳۵۴، ۱۴۷). روشن است که هر کشوری ممکن است متناسب با ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، تجربیات و اهداف و سیاست‌های خود معیارهای خاصی را برای تعریف صنایع روستایی و یا صنایع کوچک در کنار روستا در نظر گیرد که مجموعه این تعاریف نیز به مرور زمان همراه با تغییر این ویژگی‌ها در همان کشورها دچار نوعی تغییر می‌گردد (مهندسین مشاور مرزبوم، ۱۳۸۲، ۲۱۶). در کنار سیاست‌های دولت مشارکت مردم محلی و پیوند این صنایع با منابع محلی به عنوان عامل پایداری توسعه صنایع در مناطق روستایی به حساب می‌آید. گرچه در طی دهه گذشته تلاش‌هایی برای استقرار صنایع در مناطق روستایی انجام گرفته است، اما همچنان مسئله صنعتی‌شدن روستاها با چالش‌های فراوانی روبروست، به نحوی که صنایع روستایی جایگاه روشنی را در نظام توسعه صنعتی کشور دارا نیست (رحیمی، ۱۳۸۳، ۹۴).

در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی باید از انواع فعالیت‌های اقتصادی به ویژه صنایع سود برد. زیرا مشارکت صنعت در توسعه روستایی مشارکتی چندجانبه است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲، ۱۷۴). در همین راستا یکی از راهبردهایی که در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه پیگیری شده و نتایج مثبتی داشته، اقدام در جهت صنعتی‌سازی روستاها بوده است. صنعتی‌سازی و یا صنعتی‌شدن به معنی دگرگونی تکنولوژیک به منظور ارائه کیفیت زندگی بهتر برای نسل‌های فعلی و آینده است. بر این اساس، صنعتی‌سازی روستایی فرآیندی است که ابزارهایی برای متنوع‌سازی اقتصاد روستایی فراهم آورده و همچنین راهبردی است که فقر روستایی را کاهش

داده و با توسعه صنایع از دیدگاه اقتصاد روستایی و اقتصاد ملی، توسعه متعادل میان خانوارهای روستایی و شهری و بخش کشاورزی و صنعت و بالاخره اقتصاد منطقه‌ای و تمرکززدایی صنعتی و شهری را میسر می‌سازد. صنایع روستایی به دلیل ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و کاهش فقر در جامعه روستایی بویژه در جوامعی که اقتصاد کشاورزی حکمفرماست از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. براین اساس باید به متنوع سازی اقتصاد روستایی و کارا نمودن آن از طریق ایجاد انواع فعالیت‌های اقتصادی به خصوص صنعتی کردن روستاها توجه نمود. زیرا که تمرکز صنایع در روستاها علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمد، سبب کاهش مشکلات مربوط به همجواری صنایع با شهرها نظیر تراکم شدید جمعیت توجه جدی به بحث و توسعه اجتماعی و نهایتاً، مشکلات مربوط به ترافیک، آلودگی‌های زیست محیطی می‌شود.

همچنین نظریه صنعتی شدن مناطق روستایی در جهت ایجاد اشتغال و درآمد و به عنوان آخرین چاره کار برای حل مشکل فقر مناطق روستایی، هم اینک بخشی بالقوه در جهت حل مشکل بیکاری برای مناطق محروم روستایی به شمار می‌آید. بر اساس این دیدگاه صنعتی شدن روستا و گسترش فعالیت های غیرکشاورزی عاملی در افزایش رفاه و تأمین کالاها و خدمات ضروری برای خانوارهای روستایی محسوب می‌شود. تأثیرات و نفوذ صنعت در مناطق روستایی ضمن ایجاد اقتصادی فعال، می‌تواند دارای اثرات تکاثری باشد. بطوریکه تجربیات کشورهای متعدد نشان می‌دهد که هر تغییر ساختاری از طریق صنعتی شدن، نه تنها نقش اقتصادی با ارزش در مناطق روستایی ایجاد نموده، بلکه منجر به اقتصاد خودکفایی و توسعه اجتماعی می‌گردد. براین اساس صنایع روستایی می‌تواند نقش بسیار مهمی در توسعه روستایی از طریق افزایش تولیدات روستایی، بهره‌وری، ایجاد فرصت های شغلی، تأمین نیازهای اساسی و ایجاد پیوند با دیگر بخش‌های اقتصادی ایفا نماید که تمامی شاخص‌های مذکور در نهایت منتج به توسعه پایدار روستایی می‌گردد.

۱-۳- اهمیت موضوع:

یکی از چالش‌های اساسی بر سر راه دستیابی به توسعه روستایی، بهبود شرایط زندگی به ویژه برای روستاییان فقیر است. بر اساس نتایج آمارگیری سال ۱۳۸۵ آمار کل جمعیت در آبانماه ۸۵، ۷۰۴۷۲۸۴۶ نفر بوده است. سهم شهرنشینان از کل جمعیت کشور ۶۸/۵٪ برابر با (۴۸۲۴۵۰۷۵ نفر) و روستانشینان ۳۱/۵٪ برابر با (۲۲۲۲۷۷۱ نفر) بوده است. همانطور که مشاهده می‌گردد بخش زیادی از جمعیت کشور در مناطق روستایی سکونت دارند و شغل اصلی آنان نیز کشاورزی و فعالیتهای خارج از مزرعه است؛ بنابراین، دستیابی به توسعه روستایی بدون توجه به بخش کشاورزی و صنعت روستایی و بهبود وضعیت این بخش ممکن نخواهد بود. ضمناً ماهیت فعالیتهای کشاورزی و کوچک مقیاس بودن تولید در بخش صنعت روستایی ایران و کشورهای در

حال توسعه تنگناهایی را بر تولیدکنندگان و فعالان این بخش تحمیل می‌کند که محدودیتهای اعتباری و کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش از جمله تنگناهاست. که در مباحث توسعه روستایی یکی از راه‌حلهای رفع مشکل مالی، اعطای اعتبارات است که نقش مهمی در تمرکز و جهت‌دهی به سرمایه‌های اندک روستاییان و ایجاد روحیه مشارکت و کار گروهی دارد.

روستا به عنوان یک سیستم باز دارای ویژگی‌های خاص خود است که متأثر از آداب و رسوم، وضعیت اقتصادی، اجتماعی و جغرافیایی و سیاسی می‌باشد. جوامع روستایی ضمن اینکه دارای ویژگی‌های مختص خود هستند، مثل همه سیستمهای اجتماعی دیگر برای حفظ موجودیت خود نیازمند کسب تعادل و توازن با محیطهای درونی و بیرونی می‌باشد. حال که پس از قرنهای پای دولت و تشکیلات اداری آن به مناطق روستایی کشیده شده است. هرگونه سیاستگذاری و تصمیمگیری و اجرای مؤثر کارهای عمرانی مستلزم آنست که شناخت کافی از ویژگی‌ها و خصوصیات اجتماعی، اقتصادی مناطق روستایی حاصل شده باشد. در غیر اینصورت پیاده‌کردن صنایع روستایی و خدمت‌رسانی که تناسب کافی با ویژگی‌های این سیستم نداشته باشد، جزء اتلاف منابع نتیجه دیگری نخواهد داشت. چون می‌دانیم نظریه‌های توسعه به اقتضای ماهیت آن برخلاف تئوری‌های علوم تجربی قابلیت الگوبرداری محض و کامل را ندارند.

لذا برای بهبود نظام صنعتی روستا باید ضمن استفاده از جدیدترین نظریات علمی همواره به این نکته توجه داشت که جوامع روستایی با داشتن ویژگی‌های منحصر بفرد الگوی تقلیدی مدیریت را پذیرا نخواهند بود. هرچند که تشکیلات دولتی بطور رسمی اجرای آن را عهده‌دار شده باشند. روستاها به عنوان واحدهای تولیدی تأمین‌کننده مایحتاج اساسی مردم در عرصه ناملايمات روزگار سختی‌ها، تنگناها و بی‌مهری فراوانی را شاهد بوده‌اند و روستائیان بعنوان قشر مولد جامعه همواره مورد ظلم و ستم حاکمان و مالکین در طول تاریخ بوده‌اند. هرچند که با ظهور دولت‌های پارلمانی به ظاهر روستائیان مورد توجه قرار می‌گیرند ولی در عمل با توجه به ویژگی‌های حاکم بر جامعه روستایی و روحیات خاص روستائیان، که طی قرن‌ها شکل گرفته بود عملاً تغییرات اساسی در سرنوشت آنها بوجود نیامد. ولی کم‌کم با گسترش رسانه‌های جمعی و افزایش آگاهی روستائیان و با توجه به ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی حاکم بر روستا سرآغاز فصل جدیدی در مدیریت روستایی کشور را شاهد خواهد بود.

۱-۴- ضرورت تحقیق:

صنعت روستایی یک معیار مهم در سنجش توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی نواحی مختلف روستا می‌باشد. صنعت ماشینی و متمایز از صنایع دستی و سنتی در تأمین نیازهای متنوع در شهرها گسترش یافته و در رشد و توسعه روستاها نیز مؤثر بوده است.

محدودیت امکانات، سرمایه، تکنولوژی و مهارت عمده‌ترین موانع استقرار صنعت در روستاها می‌باشد از این رو نواحی روستایی نتوانسته‌اند از نقش صنعت در اقتصاد و رشد توسعه آن بهره‌مند گردند. بحث استقرار صنایع روستایی از آنجا مطرح می‌شود که صنایع بزرگ با نیازهای مکانی خود نمی‌توانند در روستاها استقرار یابند و در تأمین نیازهای خود وابسته به شهرها می‌باشند. مهمترین مسائلی که در ارتباط با استقرار صنایع روستایی مطرح می‌باشد مربوط به انتخاب صنعت و شکل و مکان استقرار آن در نواحی روستایی می‌باشد.

صنایع روستایی بواسطه تحول در اقتصاد و اجتماع می‌توانند علاوه بر این، در سایر ابعاد توسعه روستایی بنا به ضرورت‌های دیگر تأثیرگذار باشند.

یکی از ضرورت‌ها که در امعان نظر جغرافیا و در ارتباط با پیامدهای توسعه اقتصادی صنایع روستایی و در رفع بی‌نظمی‌های موجود در ساختار روستا می‌تواند مورد توجه قرار گیرد انتظام فضایی نواحی روستایی می‌باشد. توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی در تأثیرپذیری از صنایع روستایی، نقش خود را بعنوان یک عامل واسط در انتظام توسعه نواحی روستایی ایفاء می‌کند.

انتقال صنعت به نواحی روستایی، اقتصاد این نواحی را متحول و پویا خواهد ساخت. اقتصاد روستایی در اتکاء به منابع محدود و شیوه کشاورزی با بهره‌وری کم در یک وضعیت ساکن نمی‌تواند شاخص‌های تولید درآمد و اشتغال را متناسب با رشد جمعیت افزایش دهد. انتقال صنعت می‌تواند بحثی در ارتباط با تکمیل مراحل تولید کشاورزی یا بدون ارتباطی خاص با کشاورزی (صنایع آزاد) باشد. صنایع تکمیلی یا تبدیلی و صنایع متفرقه دیگر با تأثیر بر شاخص‌های فوق می‌توانند اقتصاد روستایی را از حالت بسته و سکون خارج سازد. و خود این فرآیند تأثیر مستقیم بر اجتماع روستایی و قانونمندی اجتماعی روستا خواهد داشت.

توسعه اجتماعی و توسعه اقتصادی یکی از ابعاد مهم برنامه‌ریزی توسعه نواحی روستایی را تشکیل می‌دهد و پایه و اساس توسعه درون‌زای نواحی روستایی می‌باشد.

اجتماع و اقتصاد روستایی اگر نتواند زمینه‌های کسب درآمد و اشتغال و جلب رضایت اجتماعی را برای خانوارهای روستایی فراهم نماید بدیهی است که توسعه روستایی نمی‌تواند به تنهایی جمعیت را در روستا نگه دارد و روستایی به نقاطی مهاجرت می‌کند که تأمین‌کننده نیازهای مادی و اجتماعی او نیز باشد. در صورتی که امکانات و سرمایه‌گذاری به صورت نامتعادل در شهرهای بزرگ توزیع شده باشند مهاجرت بی‌رویه شهرها را با معضلات عدیده‌ای مواجه می‌سازد. در اینجاست که یک برنامه توسعه یکپارچه و هماهنگ و جامع روستایی در پی آن است که با تکیه بر قابلیت‌های موجود، نواحی روستایی را از درون فعال نماید. در این میان اقتصاد و فعالیت‌های اجتماعی در روستا نقش قابل توجهی خواهد داشت. اقتصاد روستایی از آنجا که عمدتاً بر منابع

محیطی تکیه دارد محدود و بسته می‌باشد بر این اساس است که عمده‌ترین نقش را در شکل‌گیری و نحوه استقرار روستاها را دارا می‌باشد.

صنایع روستایی بر اساس ویژگی‌های عمده خود و صنایع تبدیلی کشاورزی در مزیت پیوند با منابع اکولوژیک کشاورزی از بالاترین مزیت‌های استقرار در نواحی روستایی برخوردار می‌باشند. صنعت همراه با توسعه کالبدی می‌تواند کارکرد اقتصادی و اجتماعی لازم در کنترل و تعدیل جریاناتی که توسعه را به خطر می‌اندازد فراهم آورده و اثرات خود را در ساختار مناطق روستایی به صورت توسعه اجتماعی و اقتصادی نشان دهد.

۱-۵- طرح مسأله:

امروزه صنایع روستایی به عنوان اصلی‌ترین ابزار در توسعه روستا و به خصوص توسعه مناطق عقب مانده نقش محوری را به خود اختصاص داده است. این نقش شاید برخاسته از این واقعیت است که عوامل تولید در بخش صنایع روستایی در مقایسه با کشاورزی قابلیت جابجایی و انعطاف پذیری بیشتری با شرایط محیطی - منطقه ای و ملی دارد، به همین دلیل قطب‌های توسعه به خصوص در کشورهای جهان سوم و خاصه در مناطقی که فاقد پتانسیل مناسب جهت توسعه کشاورزی هستند، بر مبنای صنعت استوار می‌گردند.

اگرچه روستا و زندگی روستایی با فعالیت‌های کشاورزی عجین شده و کشاورزی از مهمترین فعالیت‌های روستاییان به‌شمار می‌آید، اما در سه دهه گذشته نقش فعالیت‌های اشتغال‌زا موسوم به فعالیت‌های خارج از مزرعه به عنوان فرصت‌های تکمیلی اشتغال تولیدی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه قرار گرفته است.

در ماده یک قانون تشکیل وزارت جهاد سازندگی سابق، حرکت به سوی استقلال و خودکفایی کشور با تلاش در جهت بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی روستاها و مناطق عشایری از طریق توسعه کشاورزی، دامداری، صنایع روستایی و بازسازی ویرانی‌ها با همکاری دستگاههای اجرایی مربوطه و اقشار مختلف مردم ذکر گردیده بود.

از ابتدای سال ۱۳۶۶ وزارت جهاد سازندگی سابق اقدام به صدور مجوز جهت ایجاد کارگاههای صنایع روستایی نمود. ایجاد این صنایع همواره با موانع و دشواری‌هایی از قبیل تهیه زمین مناسب و بلامعارض، دریافت مجوز برای تغییر کاربری اراضی، تأمین امکانات زیربنایی نظیر آب، برق و جاده دسترسی در مناطق روستایی، روبه‌رو بوده که این مشکلات باعث طولانی شدن مدت اجرای طرح‌ها و افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری واحدهای تولیدی و به تبع آن افزایش قیمت تمام‌شده محصولات تولیدی می‌گردید و نهایتاً